

УДК 347:796

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.06>

Олександр Анатолійович Моргунов,

доктор юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0003-2259-3620>,
e-mail: tspsfp1976@gmail.com;

Ірина В'ячеславівна Лисенко,

кандидат юридичних наук, доцент,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
кафедра права;

 <https://orcid.org/0000-0003-3392-6056>,
e-mail: irina8119@ukr.net;

Андрій Миколайович Лисенко,

кандидат юридичних наук, доцент,
Головне управління Національної поліції в Харківській області;

 <https://orcid.org/0000-0003-0780-2148>,
e-mail: lan11.07.1979@gmail.com

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНО-СПОРТИВНОГО ПРАВА ЯК ПІДГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Статтю присвячено аналізу джерел національного цивільно-спортивного права в аспекті становлення спортивного права як підгалузі цивільного права України. Враховуючи постійний розвиток і реформування правової системи України в цілому, а також стрімке зростання ролі цивільно-спортивних правовідносин, виникає потреба в доктринальному дослідженні їх правових джерел. Такий науковий підхід дозволить удосконалити законодавче регулювання правового статусу спортсмена, особливостей захисту прав та інтересів суб'єктів спортивних відносин, порядку розгляду спорів між ними тощо.

Ключові слова: цивільне право, цивільно-спортивне право, спорт, джерела цивільно-спортивного права, норми права, прецедент, правовий звичай.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Сучасне українське цивільне право перебуває в процесі постійного розвитку. Результатом його перетворень є забезпечення одного з домінантних місць цієї галузі права в регулюванні суспільних відносин. Метою реформування системи цивільного права є серед

іншого формування та уніфікація норм цивільно-спортивного права. Передумовами цього процесу стали запровадження в юридичній доктрині теорії поділу права на публічне та приватне; зростання ролі фізичної культури та спорту у вихованні здорової нації; необхідність правового забезпечення функціонування професійних спортивних організацій, клубів, ліг тощо; охорона прав, інтересів, а також здійснення прав і виконання обов'язків окремими суб'єктами цивільно-спортивних відносин – фізичними та юридичними особами. Такі засади визначаються в ч. 4 ст. 49 Конституції України, де зазначається, що держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя¹. Безумовно такий підхід визначається соціальними потребами суспільства та необхідністю зростання здорового покоління та нації в цілому.

Стан дослідження проблеми

Проблеми співвідношення спортивного права та інших галузей права перебувають у центрі уваги вчених-правознавців. Однак формування та розвиток саме цивільно-спортивного права України та визначення джерел цієї підгалузі не були предметом наукового аналізу. Хоча окремі вчені (З. П. Дубінська, Р. В. Чередник, О. В. Макогон, Н. Г. Ярова) досліджували роль і перспективи розвитку спортивних правовідносин у нашій державі.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є проведення аналізу джерел цивільно-спортивного права України та розроблення їх класифікації. Диференціація норм права, яка повинна закласти засади приватно-правового регулювання відносин у галузі фізичної культури та спорту та призвести до уніфікації норм цивільно-спортивного права, допоможе чітко визначити зазначені джерела.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі *завдання*: довести, що цивільно-спортивне право має свою систему правових джерел, які є підґрунтям для включення його до структури цивільного права України; обґрунтувати, що правове регулювання галузі фізичної культури і спорту обумовлює охорону та захист приватного і публічного інтересу, що співвідноситься з потребами розвитку всього суспільства.

Наукова новизна дослідження

Запропоновано наукову класифікацію джерел цивільно-спортивного права з урахуванням специфіки спортивних відносин, загальних

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 17.06.2022).

засад цивільного права України, враховуючи такий критерій, як юридична сила досліджуваних джерел у загальній системі права.

Виклад основного матеріалу

Значення спорту для розвитку сучасного суспільства потребує його правового регулювання, систематизації його джерел, що повинно гармонізувати весь масив нормативно-правових актів у сфері фізичної культури та спорту. Це дозволило би розробляти навчальні плани для майбутніх спеціалістів у цій галузі та створювати спортивно-судові інстанції в нашій державі.

Спортивне право за своїм змістом є доволі складним утворенням, тому що вплив на спорт здійснюється як нормами приватного, так і нормами публічного права. І приватне, і публічне право певною мірою розглядають правовий статус професійних спортсменів, організацію та проведення спортивних змагань, правовий статус професійних суспільних фізкультурно-спортивних об'єднань, права та обов'язки спортсменів, регулювання дитячого, юнацького, студентського та професійного спорту. Іноземні науковці С. Пірс (S. Pearce) [1], В. Булл (W. Bull) та М. Фор (M. Faure) [2], Б. Гессерт (B. Hessert) [3], Й. Ліндхольм (J. Lindholm) [4] розглядають спортивне право як самостійне правове утворення, яке є унікальним і виходить за межі класичної правової галузі.

Вважаємо, що спортивне право в межах нашої національної правової системи на цей час не може вважатися самостійною галуззю, воно є частиною сукупності галузей права, насамперед цивільного права.

Звертаючись до норм Цивільного кодексу та Закону України «Про фізичну культуру і спорт», можна дійти висновку, що цивільно-спортивне право як складовий елемент цивільного права є підгалуззю українського права, що регулює відносини між учасниками цивільно-спортивних відносин (фізичними та юридичними особами, державою, територіальними громадами, іноземними державами та іншими суб'єктами публічного права) у галузі фізичної культури та спорту. Норми цивільно-спортивного права як підвид норм цивільного права мають всі ознаки останніх, проте наділені також власними характерними рисами. Вони є загальнообов'язковими правилами поведінки, спрямовані на забезпечення реалізації приватного інтересу у сфері спорту, можуть застосовуватися не лише фізичними особами, але й юридичними, державою, територіальними громадами, іноземними державами та іншими суб'єктами публічного права.

Визнання цивільно-спортивного права підгалуззю цивільного права обумовлює той факт, що в нього є низка правових джерел, що містять норми, які регулюють спортивні правовідносини. Для кращого

розуміння природи правового джерела слід звернутися до доктринального трактування цієї правової категорії. Окремі науковці джерело права розглядають у двох значеннях: 1) фактор, що породжує право; 2) форми норми права [5, с. 9]. У широкому розумінні джерела права – це можливі форми (документи), де закріплюють норми права. Що ж до більш конкретного значення цієї дефініції, то можна вважати джерелом права лише чинне законодавство, тобто закони та підзаконні нормативно-правові акти [6, с. 70].

Така позиція, на наш погляд, є найбільш наближеною до сучасних тенденцій розвитку вітчизняної правової науки, хоча окремі недоліки у ній все ж мають місце. Під джерелом цивільного права слід розуміти форму зовнішнього вираження норм права, які регулюють суспільні відносини, що виникають у сфері як приватноправових, так і публічно-правових відносин.

Наведемо систему джерел приватного права: 1) природне право як принципова основа приватного права; 2) національні правові норми, інститути, галузі права, що визначають правовий статус особистості; 3) міжнародні правові угоди; 4) римське приватне право [5, с. 9].

Під час здійснення класифікації джерел цивільно-спортивного права ми пропонуємо враховувати такий критерій, як їх юридична сила в загальній системі права.

Особливе місце серед правових джерел посідають міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та які є частиною національного цивільного законодавства України. Якщо в чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору (ст. 10 Цивільного кодексу України)¹. Таке положення втілене і в Законі України «Про міжнародні договори України»². У цьому випадку обов'язком державних органів України є уніфікація національних та міжнародних норм, оскільки це необхідно не лише для виконання зобов'язань перед міжнародними партнерами, але й для ефективного функціонування нашої правової системи. У нашій державі було ратифіковано низку міжнародних угод. Зокрема, Україна приєдналася до таких міжнародних документів:

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 17.06.2022).

² Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 17.06.2022).

1) Резолюція «Спорт як засіб сприяння вихованню, здоров'ю, розвитку та миру», ратифікована 3 листопада 2005 р.¹ (у ній пропонувалося урядам усіх держав-учасниць розвивати спорт і фізичне виховання, зокрема щодо будівництва та відновлення спортивних споруд, надавати допомогу в цій сфері країнам, що розвиваються);

2) Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті, ратифікована 3 серпня 2006 р.² (на підставі цього документа Україна зобов'язана сприяти міжнародному співробітництву у сфері фізичної культури та спорту, боротьбі з допінгом у спорті, співпрацювати, зокрема, зі Всесвітнім антидопінговим агентством);

3) Угода між Міністерством України у справах молоді і спорту та Секретаріатом у справах молоді при Кабінеті прем'єр-міністра Угорської Республіки «Про співробітництво молоді і молодіжні обміни»³ (цей документ був укладений між Міністерством України та Секретаріатом Угорської Республіки та ратифікований Верховною Радою України з метою налагодження співпраці у сфері спортивних правовідносин на різних рівнях).

Безумовно, нашою державою проведена чимала робота щодо ратифікації міжнародних спортивних угод із метою уніфікації правових норм, розвитку спортивного руху серед молоді, параолімпійського спорту, залучення інвестицій у цю сферу з боку іноземних інвесторів тощо. Однак, незважаючи на це, необхідно і далі проводити процес визнання міжнародних угод на території України. Це необхідно для досягнення світових стандартів спортивного розвитку, підтримання статусу українських спортсменів на міжнародних змаганнях. Із цією метою деякі науковці пропонують ратифікувати Кодекс спортивної етики Ради Європи «Справедлива гра – шлях до перемоги», який було ухвалено на рівні Ради Європи. Цей документ забезпечує міцну етичну основу для боротьби з негативними проявами у сучасному суспільстві, які підривають традиційну основу

¹ Резолюція 60/9, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, «Спорт як засіб сприяння вихованню, здоров'ю, розвитку та миру»: від 03.11.2005 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f37 (дата звернення: 17.06.2022).

² Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті: Закон України від 03.08.2006 № 68-V // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-16> (дата звернення: 17.06.2022).

³ Угода між Міністерством України у справах молоді і спорту і Секретаріатом у справах молоді при Кабінеті прем'єр-міністра Угорської Республіки про співробітництво молоді і молодіжні обміни: від 24.02.1992 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_329 (дата звернення: 17.06.2022).

спорту, побудовану на справедливій грі, товаришуванні і добровільному русі [7, с. 37].

Найвищою юридичною силою серед національних нормативно-правових актів України наділена Конституція, яка є основним документом держави. Хоча вона безпосередньо не регламентує цивільно-спортивні відносини, які складаються в державі, проте у ст. 3 наголошено, що життя і здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю, а у ч. 4 ст. 49 закріплено положення, що держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту¹.

Наступними елементами в ієрархії нормативно-правових актів, які є джерелами цивільно-спортивного права, є Цивільний кодекс України та закони. Останні не можуть мати протиріч із ЦК України. Основним спеціальним законом у сфері спортивних правовідносин є Закон України «Про фізичну культуру і спорт»². У цьому нормативному акті закріплені соціально-правові та економічно-організаційні засади розвитку фізичної культури та спорту в нашій державі, роль суб'єктів господарювання, державних органів, їх посадових осіб у зміцненні здоров'я нації. У статтях 20, 23 Закону передбачена можливість здійснення міжнародного співробітництва в цій сфері, а також відповідальність у разі порушення законодавства.

Закон України «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні»³ регулює соціально-правові відносини, пов'язані з олімпійським та параолімпійським рухом у нашій державі. У ст. 3 цього Закону зазначається, що держава сприяє розвитку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень, забезпечує підтримку баз олімпійської та параолімпійської підготовки, реконструкцію та придбання інвентарю й обладнання. Для продовження державної підтримки спортивної сфери була ухвалена Постанова Верховної Ради України «Про недопущення закриття та реперофілювання закладів фізичної культури і спорту, баз олімпійської та параолімпійської підготовки, фізкультурно-оздоровчих

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 17.06.2022).

² Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> (дата звернення: 17.06.2022).

³ Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні : Закон України від 14.09.2000 № 1954-ІІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-14> (дата звернення: 17.06.2022).

і спортивних споруд, лікувально-фізкультурних закладів»¹, де чітко зазначено офіційну державну позицію щодо цього питання.

Одним із джерел цивільно-спортивного права є правовий звичай, санкціонований державою, який набуває внаслідок цього загальнообов'язкового значення [8, с. 63]. Згідно зі ст. 7 ЦК України звичай – це правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є ustalеними у певній сфері цивільних відносин². Серед правових звичаїв у сфері спортивного права можна виділити ведення чесної гри, змагальність, рівність. Серед учених є думки, що звичаєве регулювання питань спорту було би чи не найкращим способом соціального регулювання, оскільки високоморальні засади та звичаї гармонійно корелюють з основним прагненням спорту – до гармонії духу і тіла [9, с. 103]. На нашу думку, присутність фінансової зацікавленості у професійному спорті, безумовно, вимагає чіткого нормативного регулювання законами, підзаконними нормативними актами, договорами, оскільки застосування звичаїв не передбачає конкретного алгоритму дій і залишає простір для вільного трактування вирішення спору всіма сторонами.

Наступним елементом у системі джерел права є нормативно-правовий договір. Згідно зі ст. 627 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог Кодексу³. Наприклад, спортсмени укладають спортивні контракти зі спортивними клубами. Спортивний контракт – це особлива угода, оскільки його умови не підпадають під регулювання трудових правовідносин, а переплітаються із природою цивільно-правових угод. Необхідність його укладення в разі виникнення відносин між спортсменом і клубом є обов'язковою, оскільки контракт переводить цей особливий вид відносин у правове поле та чітко окреслює права й обов'язки сторін, порядок та умови зміни і припинення правовідносин, правові наслідки порушення умов договору тощо.

До джерел відносять також судовий прецедент – джерело права, виражене в об'єктивному рішенні органу держави, містить юридичне положення або дає тлумачення спірного питання, або вирішує в

¹ Про недопущення закриття та перепрофілювання закладів фізичної культури і спорту, баз олімпійської та параолімпійської підготовки, фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд, лікувально-фізкультурних закладів : Постанова Верховної Ради України від 03.08.2006 № 66-V // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-16> (дата звернення: 17.06.2022).

² Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 17.06.2022).

³ Там само.

певному розумінні не передбачене в законі питання, якому надається формальна обов'язковість при вирішенні всіх наступних аналогічних справ [8, с. 157]. Воно характерне для англосаксонської правової системи, але може застосовуватися у країнах романо-германської правової сім'ї. Мається на увазі рішення Європейського суду з прав людини, рішення якого є обов'язковими для країн, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Також у спортивних правовідносинах роль Спортивного арбітражного суду в Лозані (Швейцарія) є ключовою для України¹. Наприклад, першою українською справою, яка розглядалася Спортивним арбітражним судом у м. Лозанна, була справа між футбольними клубами «Шахтар» і «Борисфен» щодо відшкодування 250 тис. доларів США за футболіста Олега Карамушку [10, с. 18].

Висновки

Діяльність у галузі фізичної культури і спорту є однією з тих сфер, в якій знаходить вияв приватний і публічний інтерес, зумовлений потребами розвитку всього суспільства. Викладене яскраво демонструє, що цивільно-спортивне право має власну систему правових джерел, а це є підставою для визнання його підгалуззю цивільного права України. Систематизація джерел цивільно-спортивного права повинна здійснюватися з урахуванням специфіки спортивних відносин і загальних засад цивільного права України. Нами була розроблена система джерел цивільно-спортивного права: 1) міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, які регулюють відносини в галузі фізичної культури і спорту; 2) законодавчі акти: Конституція України, Цивільний кодекс України, закони України; 3) підзаконні нормативно-правові акти: акти Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств та інших органів державної влади України; 4) правовий звичай; 5) нормативно-правовий договір; 6) судовий прецедент.

Такий підхід дасть можливість запобігти колізіям, які зустрічаються в законах і підзаконних нормативних актах з питань фізичної культури та спорту; уніфікує норми національного спортивного права з міжнародними стандартами; вдосконалив правовий статус професійних спортсменів; активізує наукові дослідження у сфері приватноправового регулювання суспільних відносин, які виникають у сфері фізичної культури та спорту.

¹ CAS поддержал дисквалификацию Орехова // UEFA.com : сайт. 19.01.2011. URL: <http://ru.uefa.com/uefa/footballfirst/matchorganisation/disciplinary/news/newsid=1587059.html> (дата звернення: 17.06.2022).

Список бібліографічних посилань: **1.** Pearce S. The fundamental nature of sport: disability, discrimination and sport in Holzmueller v. Illinois High School Association. *The International Sports Law Journal*. 2020. Vol. 21. Pp. 74–93. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40318-020-00179-3>. **2.** Bull W., Faure M. Agents in the sporting field: a law and economics perspective. *The International Sports Law Journal*. 2021. Vol. 22. Pp. 17–32. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40318-021-00195-x>. **3.** Hessert B. The exchange of self-incriminating information of athletes between sports organisations and law enforcement. *The International Sports Law Journal*. 2021. Vol. 22. Pp. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40318-021-00194-y>. **4.** Lindholm J. When sports is the most important utterly non-important thing in the world. *The International Sports Law Journal*. 2020. Vol. 20, No. 1–2. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40318-020-00167-7>. **5.** Харитонов Е. О., Саниахметова Н. А. Гражданское право Украины : учебник. Изд. 2-е. Харьков : Одиссей, 2005. 960 с. **6.** Цивільне право України. Загальна частина : підручник. / за ред. Ю. Л. Бошицького, Р. Б. Шишки. Київ : Ліра-К, 2016. 760 с. **7.** Єрмолова В. М. Fair Play – чесна гра. *Фізичне виховання в школі*. 2009. № 3. С. 36–39. **8.** Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 520 с. **9.** Забара С. Проблеми визначення поняття та предмета спортивного права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 7. С. 102–105. **10.** Дубінська З. П. Джерела права та система законодавства у галузі спортивних правовідносин в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 11–27.

Надійшла до редколегії 19.06.2022

Morhunov O. A., Lysenko I. V., Lysenko A. M. Sources of Civil and Sports Law as a sub-branch of Civil Law of Ukraine

The article is devoted to the topical issues of analysis and systematization of sources of Sports and Civil Law. The role of sports in the development of modern society is constantly growing. The development of civil and sports legal relations requires the systematization of the sources of Sports Law, which should harmonize the entire complex of normative legal acts in the field of physical culture and sports. This would make it possible to develop educational programmes for training future specialists in this field, and would raise the legal resolution of disputes in this field to a more professional level.

State policy and private financing in this area require a qualitatively new level of legal regulation. This requires the creation and systematization of legal norms regulating sports relations. In particular, among the issues that require a legislative solution are the regulation of the legal status of the athlete, the peculiarities of the protection of the rights and interests of the subjects of sports relations, and more. For this, first of all, it is necessary to determine the legal sources of Civil and Sports Law and unify them with international legal sources.

Civil and Sports Law has its own sources of law. This is the basis for its inclusion in the structure of the civil legislation of Ukraine. Systematization of civil sports legislation should

be carried out through codification. This is explained by the presence of a large number of sources of Sports Law, which contain conflict of laws rules and do not always meet international requirements and standards, as a rule, they are of a general nature. It will also help to eliminate the gaps and contradictions that currently exist in the legal acts regulating the relationship between physical culture and sports. In addition, Civil and Sports Law will meet international standards, the legal status of professional athletes and other subjects of sports legal relations will become more protected, research in the field of Private Law regulation of social relations arising in the field of physical culture and sports will be intensified, it will make it possible to establish the procedure for consideration of disputes between subjects of sports legal relations more transparent.

Key words: civil law, civil and sports law, sports, sources of civil and sports law, legal norms, precedent, legal custom.

